

NIEUWSBRIEF

2e editie - juli 2005. Een uitgave van Heike van Gils vanuit Colombia, en in samenwerking met de families Withagen & van Gils

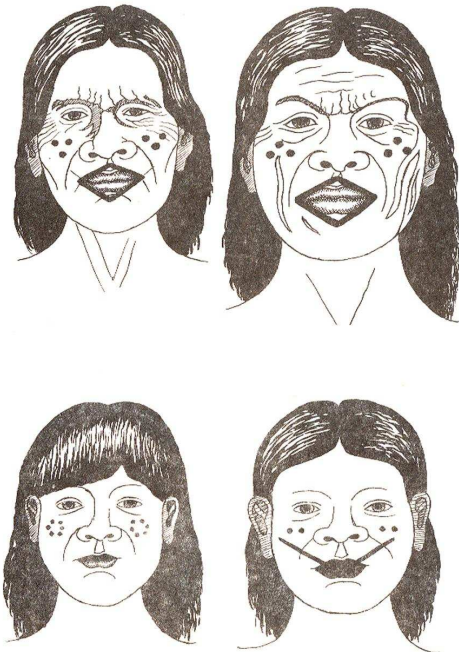
TIKUNA CULTUUR

Al vele eeuwen leven de Tikuna in de Amazone, volgens opgravingen van ceramica sinds ongeveer 1000 voor Christus. Hun territorium was ten noorden van de Amazone rivier en op de grens van wat nu twee landen zijn: Colombia en Brazilië. Op dit moment leven de Tikuna nog steeds in dit gebied en volgens een telling zijn er ongeveer 35.000, waarvan een aantal zich ook in Peru bevinden. Het woord 'Tikuna' schijnt afkomstig te zijn van een woord wat een buurgroep gebruikte voor hun beschrijving en wat 'zwarte mens' betekent. Ze werden zo genoemd door hun gebruik zich zwart te verven met een verf gemaakt van een vrucht, genaamd *huito*. De Tikuna van voorheen gebruikte een ander woord voor hun eigen beschrijving wat 'mensen van bloed' betekent: Du-ûgü. Dit woord wordt nu echter niet meer gebruikt. De originele levensvorm, zoals sommige oudere mensen zich nog kunnen herinneren, was in de vorm van een *maloka*. Een *maloka* was het centrum van de samenleving; een enorme ronde of vierkante 'tent' van houten palen met een bladerdak, echt tot enorme afmetingen. In sommige *malokas* woonden zo rond de 200 inwoners van min of meer dezelfde uitgebreide familie. De sociale organisatie op regionaal niveau was door verschillende *clans*.

'De goden Yoí y Ipí zagen dat er chaos heerste onder de mensen die zij lange tijd van tevoren uit de rivier Eware gevestigd hadden. Ze besloten een kaaiman soep te maken en al naar gelang de smaak-ervaring van elke persoon werden zij één voor één in een clan ingedeeld. Ze maakten een scheiding tussen de clans die een vogelsymbool hebben (toekan, ara, reiger etc.) en de clans die een landdier of plantsymbool hebben (jaguar, bladsnij-mier [!], cascabel-liaan etc.). Ze beslisten dat personen van de ene groep clans alleen een paar kunnen vormen met personen van de andere groep clans: veren met niet-veren. Een geborene zou de clan van de vader erven. Vanaf nu zou er orden zijn onder de mensen.'

Tot op heden volgen vele Tikuna gemeenschappen deze indelingen en regels. Iedereen die hetzelfde clan symbool deelt met iemand anders is automatisch 'familie' geacht. Van vroeger uit waren er ook clans die specifiek vijanden of vrienden waren van andere clans

door verschillende historische redenen. Zo is clan *cascabel-liaan* goede maatjes met *reiger* en vijand van *jaguar* welke zelfs ooit probeerden de *cascabel-liaan* clan uit te roeien volgens bronnen. Verschillende regio's werden dan ook bewoond door verschillende specifieke groepen clans, als resultaat van hun vriend- en vijandschappen. Elke clan heeft verder zijn eigen gezichtsschilderingen. Onderstaande zijn specifiek van de bladsnij-mier clan (boven ♂ en onder ♀).

De voornaamste activiteiten zijn altijd de visserij geweest naast de landbouw, met hoofdzakelijk yucca (een plant waarvan de wortel in verschillende vormen wordt geconsumeerd), samen met bakbanaan, banaan, ananas, en nog een boel varianten van planten waar van men de wortel kan eten, allemaal erg smakelijk. Handwerk is ook altijd heel belangrijk geweest voor de productie van tassen, hamakken, sieraden etc. van palmvezel (*chambira*), wapens (pijlen en bogen, speren, blaaspijpen etc.) en gebruiksvoorwerpen (kano's, peddels, krukjes, etc.) van verschillende houtsoorten, urnen van klei, verven van verschillende planten en zaden, manden van vezels. Ach alles was natuurlijk handwerk.. en kunstige dingen ook nog eens!

PELAZÓN

Begin mei was ik te gast bij een pelazón in San Pedro, een dorpje van 10 huizen redelijk 'dichtbij' Leticia. Dichtbij is dan zoals de vogel vliegt... Een pelazón is het Tikuna feest voor als een meisje 'volwassen' is geworden. Vroeger duurden deze feesten weken, en waren er maanden van voorbereiding en behandeling van het meisje; om te kosten te drukken (eten voor iedereen die komt feesten, speciale zangers, de kleding en andere benodigdheden) duren ze nu over het algemeen nog maar één of twee dagen en nachten. Ik werd een paar dagen van tevoren uitgenodigd door een meneer uit San Antonio Los Lagos, de buur-gemeenschap van San Pedro waar ik was voor mijn werk. Die meneer moest de dag van het feest toch in Leticia zijn om met de kinderen een voetbalwedstrijd te spelen, dus ik zou netjes met hem mee kunnen in de gemeenschapsboot. Omdat ik verder nog nooit van San Pedro gehoord had besloot ik maar om mijn huisgenoot Oscar-Ivan ook uit te nodigen. Samen gingen we op zoek naar de betreffende boot en helaas.. deze zat toch echt vol. Dat werd dus lopen.. en passeerden we al spoedig een opaasje die zijn trommel al onder zijn arm geklemd hield; ook onderweg naar het feest! Samen liepen we maar verder want Oscar-Ivan en ik wisten de weg dus helemaal niet.. Door de velden van een grote koeienboer, door de bossen, terwijl de nacht viel. In het pikkedonker

arriveerden we aan de rand van een riviertje. Daar riepen we maar heel hard en kwam er na lang wachten eindelijk een kano waar we nog nét bij konden, de meeste ruimte werd opgeëist door een straalbezopen meneer die keihard alvast maar aan het zingen was geslagen (in het Tikuna natuurlijk!); daarvoor bleek hij uiteindelijk dan ook voor ingehuurd vernamen wij.. Wiebelend en hozend door de nacht... Na ruim een half uur opdoemend een paar lichtjes en het geluid van trommels.. we waren veilig... Opgelucht kon het feest dan beginnen (want de zanger was er nu immers..!).

Met een boel mensen in een huisje gepropt, en *altijd* in een cirkel wandelend de trommelaars die elkaar afwisselden, ook wij als outsiders moesten eraan geloven... - *trommel trommel* -. Ergens in de hoek een afscheiding waarachter de meisjes zich bevonden (zonder te mogen slapen!) tot een uur of vier in de ochtend, verscholen voor iedereen behalve de vrouwen van hun familie. In het midden de ruimte voor rituelen. Om te beginnen te bereiding van de zwarte verf uit de geraspte huito om de meisjes (van top tot teen!) en bezoekers mee te verven. Men vertelde dat de huito ook een symbolische betekenis heeft: toen *Ipí* weer eens ondeugend was geweest straffe zijn broer *Yoí* hem door hem huito te laten raspen. *Ipí* raspte echter zoveel dat zijn vingers ervan gingen bloeden. Hij waste zijn handen in de rivier *Eware* en uit het bloed en de huito onstonden de mensen die de twee godenbroers later zouden opvissen... - *trommel trommel* -.

Later de decoratie van het schildpad-schild met witte veren welke de *clans met veren* vertegenwoordigt. En de wangen van de bezoekers kregen ook mooie witte veren opgeplakt. Later zou het schild steeds gebruikt worden als trommel tijdens het dansen.. uhhh.. wat eigenlijk niet meer inhield dan in tegenovergestelde rijen vooruit en achteruit lopen met dat schild in het midden van alles! Dat

hadden we snel geleerd. De dans met het schild was altijd vergezeld door de bamboe fluiten en de 'rammelaar' van boomzaden, welke de *clans* zonder veren vertegenwoordigen.

De feest-drink is een soort van yucca-wijn (*payauazú*) en de 'ouderwetse' *masato* (de meest gangbare drank gemaakt van yucca, nog met de pulp massa erin bewaard, ongezeefd). Gelukkig was de dronken zanger de enige die zich echt te buiten was gegaan, de rest hield zich keurig in. Dat was een comfortabele gedachte na mijn vele ervaringen met feesten in overige gemeenschappen... Dansen, trommelen, zingen, dansen, trommelen.. ahh rond 3 uur 's ochtends.. toen we echt bijna in slaap vielen - *trommel trommel* - werden we nog even geenergized door het optreden van een stel als dieren verklede jeugd: een aap, een vogel, een uil en een jaguar, die het publiek 'lastig' vallen. De kleding is helemaal gemaakt van 'yanchama', een product van geplette en uitgerekte boomschors, geverfd met natuurlijke verf. Rond de klok van 4 werden onder nog luider gezang en getrommel de twee meisjes gemaskerd in het publiek gehaald en werden zij eindeloos, zoals in de foto, door mensen bij de arm genomen en al zingend en dansend aan iedereen voorgesteld - *trommel trommel* -. Hun kleding niet meer dan een boel kettingen van gekleurde veren op de borst en op de rug, een rokje van rode stof en een stel enorme slakkenhuizen achter hun benen bungelend. Ook hier en daar op hun lijf de witte veren geplakt. Na het kraaien van de haan werden zij in het midden gezet en werden hun haren gemilimeterd. Gelukkig nu met een schaar;

vroeger werd elke pijl haar met de hand uitgetrokken... Daarna weer nogmaals aan iedereen voorgesteld (nog steeds gemaskerd!).. - *trommel trommel* -. Toen het echt helemaal licht was werden de meisjes op een gevlochten mat naar buiten gedragen om zich te gaan onderdompelen in de rivier, en met hen eindigden nog vele andere slachtoffers in het water... Pff wat een feest! Ik kon in elk geval geen getrommel meer horen.. ☺. TROMMEL!

TIKUNA REALITEIT – 2005

Deze realiteit is eigenlijk niet alleen van de Tikuna, maar wordt ook gedeeld door andere inheemse groepen hier in de Amazone: de Yukuna, Uitoto, Bora, Cocama, Muinane etc. Het enige verschil is dat de overige groepen grotendeels uit andere regio's afkomstig zijn. Ten tijde van de rubberhandel eind 19^e eeuw werden zij als slaven naar deze regio aan de Amazone rivier gebracht. Velen bleven hier wonen, en sommigen hebben altijd geprobeerd hun cultuur hier voort te zetten. Zo zijn er echte malokas te vinden binnen een straal van 20 km van Leticia, waar zoveel mogelijk wordt getracht de cultuur te behouden (zie foto: Yukuna maloka). Veelal als gevolg van de druk vanuit de katholieke kerk en de staat werden velen groepen ondergebracht in behuizing zoals iedereen in Nederland zich wel een beetje kan voorstellen: een dorpje met aparte huisjes van hout met een golfplaten dak (sommigen met een bladerdak) en een kerkje. Zo werd dus de originele samenleving drastisch veranderd met het doel een snelle integratie van de inheemse bewoners in de colombiaanse samenleving; van een heel sociaal systeem (want iedereen was betrokken bij het dagelijkse leven in één *maloka* wat dus de verantwoording was van allen, elke persoon had zijn taak) tot een ieder-voor-zich systeem waarop het woord 'gemeenschap' soms weinig betrekking heeft omdat de meerderheid eigenlijk alleen aan de eigen familie denkt en niet aan het belang van de 'gemeenschap'. Om deze rede komt het dus ook vaak voor dat projecten voor de 'belang van de gemeenschap' vaak in niets

eindigen; niemand voelt zich verantwoordelijk. Gelukkig zijn er toch een boel gemeenschappen waar wel een saamenhorigheidsgevoel te vinden is. Aan het hoofd van een gemeenschap staat een gekozen persoon die 'curaca' heet. Deze heeft de taak zich te bekommeren om het rijlen en zeilen van de gemeenschap. De curaca wordt bijgestaan door een vice-curaca, een secretaris, een boekhouder, een wetspersoon (die moet zorgen voor de legaliteit van de

gemeenschapsactiviteiten) en een woordvoerder; allen democratisch gekozen door de gemeenschap. Geen enkele van deze posities heeft een salaris van de overheid. De gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur en behuizing hebben wel financiering van de staat. Als er overige benodigdheden zijn (en die zijn er altijd!) dan is het de taak van de curaca om ervoor naar Leticia te gaan en een lobby te houden. Helaas is de realiteit hier nogal moeilijk;

gemeenschappen worden geregeld van het kastje naar de muur gestuurd zonder enig resultaat na maanden lobby, ook al staat het als een paal boven water dat de gemeentes van Leticia of Puerto Nariño financiering hebben voor 'gemeenschaps-ontwikkeling', ook wat betrefd de gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur en behuizing. Zolang deze gemeentes dit geld (of geld voor andere doelen bestemd) niet uitgeven, zal er weer financiering zijn voor hun volgende verkiezings-campagne. Deze campagnes kosten voornamelijk veel geld door het stelen van geld en het omkopen van de halve bevolking van de

Amazone, dit is hier publiek geheim. Tja, en op deze manier is het natuurlijk erg belangrijk om de bevolking zo min mogelijk bij te staan in hun wensen of organisatie: hoe meer geld zij 'kosten', hoe minder er over blijft... De net afgezwaide burgemeester van Leticia is nu opeens verdwenen bijvoorbeeld omdat hij echt miljoenen achterover heeft gedrukt en de staat hem zoekt... Wie zegt dat de nieuw gekozen burgemeester van Leticia en provincie gouverneur van de Amazone niet weer van hetzelfde laken een pak zijn? Allen hadden bijzonder mooie woorden tijdens de vijf maanden durende campagne (nov. 2004-maart 2005) welke het leven van lobby-end Amazone compleet plat legden doordat er geen enkel overheidskantoor functioneel was. Allen die een beetje steun wilden voor hun project of plan (en dat waren er nogal wat want de burgemeester zelf heeft bijzonder weinig projecten uitgevoerd, zoals de kwaliteit van de wegen in Leticia mooi aangeeft) bereikten dus letterlijk helemaal NIKS gedurende deze maanden. We zullen zien hoe het verder gaat...

Overige problemen binnen de gemeenschappen zijn dezelfde als in welke samenleving dan ook. Alcoholisme komt veel voor, en diefstal onderling: kippen, kleding, keukengerei en producten van de akkers. Beide dragen niet echt bij aan het idee van de 'vreedzame' gemeenschap, maar zijn zeker onderdeel van een 'gemeenschap'. Probleemloos zal nooit geen enkele samenleving zijn?! Dieper gelegen zijn de problemen die het resultaat zijn de de huidige 'ontwikkeling'. Een goed voorbeeld zijn de vele jongeren die hun middelbare school hebben afgemaakt in één van de internaten of in Leticia (door grote offers van hun ouders of broers of zussen) en vervolgens geen werk kunnen vinden. Logischerwijs eindigen zij weer in de gemeenschap waar zij vandaan komen, maar dan wat? Een akker maken is voor velen niet meer 'interessant', anderen schamen zich zelfs een machete op te pakken of hun moeder te helpen die met 50 kilo yucca op haar rug van de

akker komt, nog anderen claimen dat ze 'niet weten hoe een akker te maken want dat hebben ze niet geleerd op school'. Naar de universiteit kan niet, want hier in Leticia geeft de Nationale Universiteit geen les in BSc (de eerste drie jaar van de universiteit), alleen in MSc. Naar de hoofdstad verhuizen is door gebrek aan financiën geen optie.

Allerminst een resultaat van deze moeilijkheden is de presentie van NGO's (non governmental organisations), welke stuk voor stuk hun fondsen uit het buitenland hebben. Het ministerie van buitenlandse zaken in Nederland doet een behoorlijke bijdrage door financiering aan 'inheemse ontwikkelings organisaties' zoals Tropenbos International – Colombia (www.tropenbos.nl) welke al jaren actief is in de colombiaanse Amazone (en ook in andere landen trouwens). Ook steunt Nederland de recent gestichte organisatie 'CODEBA', welke zich bezig zal houden met de financiering van 'biodiversiteits-behoud', de 'levensplannen' en 'territoriale ordeningen' van de inheemse gemeenschappen, onder de administratie paraplu van Tropenbos. Bij deze laatste organisatie heeft San Martin dan ook een voorstel ingediend en wachten wij met spanning op de volgende stap... de vooruitzichten lijken zonnig; we houden u op de hoogte.. Een andere belangrijke lokale organisatie met hulp van de Europese Gemeenschap en van de USA (US-AID) is COAMA/GAIA, welke al een boel ervaring heeft opgedaan in de noordelijke regio van de Amazone met voorlopers van de ETI (inheemse territoriale entiteit), welke het uiteindelijke doel is van het ingediende voorstel van San Martin aan CODEBA.

Eigenlijk alleen al door de duidelijke en begrijpelijke moeilijkheden die bijvoorbeeld San Martin de Amacayacu heeft om financiering voor hun organisatie te vinden, is het voor mij een logische stap te doen wat ik kan door direct contacten in Nederland aan te spreken namens de gemeenschap en op deze wijze zo min mogelijk administratieve en logistieke kosten te hebben. Een weg zoeken die de lokale moeilijkheden omzeilt en waartoe ik toegang heb, wat langzaam aan lukt met jou hulp!!! BEDANKT!!!

MIJN WERK IN DE AMAZONE

Begin mei was het dan eindelijk zo ver dat ik kon beginnen bij het lokale onderzoeks-instituut SINCHI (www.sinchi.org.co). Ondanks mijn enthousiasme om meteen aan het onderzoek naar de controle van de bladsnijmieren te beginnen, werd ik eigenlijk meteen gewoon ingedeeld in een ander project dat is ontwikkeld direct door meneer de president Uribe en dat door het SINCHI wordt uitgevoerd (en dus veel meer haast heeft dan mijn onderzoek..). Dit project is gericht op de verbetering van de

voedselvariatie in rurale gemeenschappen en duurt een jaar. Helaas is het namelijk zo dat ondanks de gunstige landbouwomstandigheden de mensen erg weinig variëteit zaaien (en dus eten). Over het algemeen blijft het bij het verbouwen van yuca (een ENORM exemplaar op de foto) en bakbanaan. Hier wordt dan uiteindelijk in de keuken een visje aan toegevoegd (en dat is dan nog luxe) en klaar is

het dagelijkse dieet! Dit is natuurlijk erg magertjes. Daarom heeft het project als doel 'ouderwetse' gewassen te herintroduceren, nieuwe gewassen uit te proberen en de bestaande landbouw te verbeteren. Ook word er sociologen bij gesleept omdat de oorzaken van het 'verliezen' of niet verbouwen van gewassen vaak te vinden zijn in de samenleving (zie TIKUNA REALITEIT). Een van de eerste stappen in het project was de analyse van de akkers in de deelnemende gemeenschappen (18 in totaal): Welke gewassen zijn er nu echt aanwezig in welke gemeenschappen? Maar ook: welke plagen vermoeilijken de landbouw en hoe staan de akkers erbij (veel of weinig onkruid)? In de loop van dit jaar worden mede aan de hand hiervan de workshops en andere activiteiten georganiseerd. En ik ga mij specifiek bezig houden met de bladsnijmieren als plaag!

Gedurende de maand mei hield ik mij dus bezig met de visites aan de akkers in alle gemeenschappen (door het zonnetje de hele tijd, de interessante praatjes met de mensen en de mooie *geleende* boot met 75 Pk motor voelde ik me eigenlijk bijna meer een toerist dan een onderzoeker!). In juni kon ik beetje bij beetje beginnen met het opbouwen van het onderzoek naar de controle van de bladsnijmieren (het administratieve gedeelte dan..). Over het onderzoek zal ik schrijven in de volgende nieuwsbrief, voor deze versie was er geloof ik al genoeg informatie!

Wilt U samen met mij steun bieden aan de mensen van de indianen-gemeenschap San Martin de Amacayacu, een cadeautje ontvangen én op de hoogte blijven van de lokale ontwikkelingen in deze verre uithoek van Colombia?

Maak dan *eenmalig* 15 euro (of meer..!) over op bankrekeningnummer 10.38.10.064 t.n.v. Heike van Gils te Baarle-Nassau, o.v.v. 'nieuwsbrief' en Uw naam. Vergeet niet zo spoedig mogelijk ook Uw post- of email-adres door te geven (al naar gelang hoe U de nieuwsbrief wilt ontvangen) aan één van deze adressen:

Tonny van Gils
Ghil 12
5111 ED Baarle-Nassau
0135078003

óf: heike_van_gils@hotmail.com

Nogmaals, de bijdragen zullen uitsluitend besteed worden aan de ontwikkeling en uitvoering van de lokale initiatieven, onder mijn persoonlijke begeleiding. De uitgaven zullen zo veel mogelijk vermeld worden in de nieuwsbrieven. Voor alternatieve (vormen van) bijdragen, graag informeren bij bovenstaande adressen. Vanaf uw bijdrage, in welke maand of vorm dan ook, zullen alle (ook de eerdere) nieuwsbrieven u bereiken!

Bij voorbaat dank namens mij en San Martin de Amacayacu! Tot ziens!! Heike van Gils